

В.А. Гросул, д.е.н., проф.

Харківський державний університет харчування та торгівлі

Т.М. Хлівнюк, магістрант

Житомирський державний технологічний університет

АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ В ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Аргументовано необхідність аналізу щодо перспектив впровадження модернізації у промислових підприємствах в умовах інноваційної економіки. Запропоновано оптимальний шлях трансформації вітчизняних підприємств з метою адаптації та інтеграції в світове співтовариство. З'ясовано способи підвищення конкурентоспроможності підприємств через введення модернізації. Визначено, що функціонування та сталий розвиток підприємств на засадах модернізації одна з кардинальних умов розвитку економіки України та побудови суспільства, що базується на ефективному використанні наукових досягнень і високих технологій. Обґрунтовано ряд пропозицій щодо управління потенціалом та розвитком підприємств на основі модернізації, з метою її прискорення та активізації, яка базується на єдності окремих взаємопов'язаних елементів, що тісно функціонують один з одним. Проведено аналіз однієї з ключових проблем господарювання підприємств щодо здійснення модернізації як стратегічного вектора розвитку економічної політики держави; визначено деякі чинники впливу на даний процес. Здійснено спробу окремо, на основі критичного аналізу і узагальнення, розглянути суперечності розвитку підприємств галузі, що пов'язані з впливом цих чинників.

Ключові слова: *аналіз; модернізація; підприємство; конкурентоспроможність; розвиток; ринок.*

Постановка проблеми. Нині підприємства промисловості працюють в умовах, для яких властива глобалізація світового господарства, блискавична інформатизація як суспільства, так і промислових підприємств, поступова їх модернізація. Інноваційна економіка, що дедалі підкоряє простори для свого існування, щоразу охоплює все більше країн світу, вимагає від кожного суб'єкта господарювання введення модернізації на підприємствах заради їхнього ефективного розвитку. Оскільки всебічні можливості, які надає ринкова економіка, ускладнюються постійно зростаючою конкуренцією та активізацією діяльності підприємств. Саме тому, аналіз осучаснення підприємств (або будь-якого напрямку їх

діяльності), відмова від архаїчних технологій управління та виробництва на користь модернізації, – ось чого вимагають сучасні економічні умови, пропонуючи господарюючим суб'єктам винагороду у вигляді зростаючих економічних та соціальних результатів, а також необмежені перспективи їх продуктивного розвитку. Слід визнати той факт, що наразі розгортається наукове обґрунтування щодо модернізації підприємств як вітчизняної парадигми в умовах інноваційної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням аналізу та перспективам впровадження модернізації на підприємствах різних галузей економіки приділено досить багато уваги з боку як вітчизняних, так і закордонних науковців. Зокрема, І.Калуцький, П.Матковський, Н.Лушак висвітлили науково-методологічні засади модернізації в аграрній сфері, Н.Валінкевич дослідила організаційно-економічну модернізацію підприємств, Й.Петрович займається опрацюванням питань модернізації промислових підприємств. В дослідженнях О.Білик, О.Акімова, О.Амоші, В.І. Ляшенко розглядалися питання загальної модернізації економіки України, проблеми і перспективи її введення на підприємствах та в цілому. Всебічний розвиток ринкової економіки, що зумовлює високу конкурентоспроможність на ринку, вимагає від підприємств вжиття заходів щодо використання у господарській діяльності новітніх розробок та способів ефективного господарювання. При цьому особливе місце належить генерації власних, унікальних наукових економічних знань і розробці модерних технологій, що дозволить підприємству мати сильні конкурентні переваги серед учасників не лише вітчизняного, а й світового ринку. Такий підхід, ми вважаємо, є необхідною умовою для інтеграції українських підприємств у світове глобальне економічне середовище для здобуття в ньому свого виняткового місця.

Мета статті. Проаналізувати та обґрунтувати необхідність і шляхи проведення модернізації в промислових підприємствах в нових умовах господарювання.

Викладення основного матеріалу. В 90-х роках у нашій країні почалося становлення ринкової економіки, яке триває і досі. Ряд помилок у прийнятті рішень, непослідовність у розробці тих чи інших заходів і копіювання досвіду зарубіжних країн без урахування національних особливостей функціонування підприємств затягнули на тривалий період процес формування ефективної інноваційної економіки. Депресивні процеси на підприємствах, а саме їх збитковість, брак фінансування, і, як наслідок, застарілі технології

управління, зношені основні засоби, неякісна сировина, – усе це стало нормою господарювання та спричинило випуск низькоякісної та неконкурентоспроможної продукції. Отже, саме тому, для забезпечення можливості виходу з кризи української економіки необхідно запровадити модернізацію вітчизняних промислових підприємств. Адже рух уперед до постіндустріального суспільства відбувається завдяки структурній перебудові матеріального виробництва, науково-технологічному прогресу, зростанню продуктивності праці, скороченню зайнятості з одночасним переливом робочої сили, швидкому зростанню та удосконаленню цієї сфери [15, с. 20]. Тому, проаналізуємо відомі підходи до визначення поняття «модернізація підприємства» (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз дефініції «модернізація підприємства»

Автор	Визначення поняття «модернізація підприємства»
1	2
В.Андрійчук	заміна фізично і морально застарілої техніки й обладнання, впровадження комплексної механізації та автоматизації виробництва, що забезпечують підвищення продуктивності праці, вищу конкурентоспроможність продукції і прибутковість виробництва [1, с. 380]

Закінчення табл. 1

1	2
К.Бужимська	системний та цілеспрямований процес удосконалення, поліпшення, оновлення на інноваційній основі існуючих об'єктів модернізації, створення нових об'єктів з метою забезпечення посилення конкурентних переваг підприємства в умовах мінливого економічного середовища та розбалансованості внутрішнього середовища [3, с. 202]
Й.Петрович	це такий стан сталого і ефективного розвитку, який ґрунтується на впровадженні у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, спрямованих на оновлення матеріально-технічної бази усіх секторів національного господарства та їх підприємств з метою домогтися виготовлення продукції з інноваційним наповненням та

	конкурентоспроможної на зовнішньому і внутрішньому ринках [11]
М.Салун	удосконалення, зміна відповідно до сучасних вимог ресурсного потенціалу українських промислових підприємств є однією з найважливіших складових переходу до ефективної ринкової структури, орієнтованої на задоволення потреб споживача... Модернізація має охопити всі елементи системи: продукти, що виробляються і роботи, що виконуються, техніку і технологію виробництва, систему управління трудовими, матеріально-технічними, фінансовими та інформаційними ресурсами [13, с. 49]

Таким чином, модернізація підприємства згідно з поглядами даних авторів є осучасненням технологій, техніки, засобів виробництва, тобто їх оновлення на основі досягнень науки і техніки, що в перспективі забезпечує найбільш ефективне ведення господарської діяльності підприємства. В економічній літературі вирізняють два типи модернізації [6, с. 76]:

1) Адаптивна (імітаційна) – здійснюється шляхом впровадження позичених нововведень, що пов'язано з витратами на придбання авторських прав, патентів, ліцензій, обладнання і т. п. – тобто, з виплатою інноваційної ренти. Визначає наздоганяючий тип розвитку. Містить такі підтипи: а) регульована – в рамках обраної стратегії розвитку країни; б) стихійно-корпоративна – в інтересах національних чи закордонних корпорацій (що далеко не завжди співпадають з інтересами національними), що ускладнює координацію процесу.

2) Креативна – здійснюється на основі власних інновацій: розроблені в країні технологічні та інституційні нововведення отримують визнання і починають розповсюджуватись по світу, забезпечуючи країні рентний дохід; визначає випереджаючий тип розвитку.

Виходячи з викладеного вище, ми вважаємо, що найбільш оптимальним нам видається шлях, який передбачає поєднання для впровадження обох типів модернізації на підприємствах. Оскільки постійне копіювання за досягненнями світових підприємств-лідерів може вбезпечити лише посереднє місце на світовому ринку, а для отримання найбільш прибуткових позицій слід здійснювати власні розробки і застосовувати їх для перемоги над конкурентами галузі. В економічній теорії існують різні види та напрями модернізації підприємств. Проте, кожен суб'єкт господарювання самостійно має

обирати той варіант, що найбільш доцільний та оптимальний на даному етапі життєвого циклу. Розглянемо характеристику можливих напрямів модернізації підприємства (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика напрямів модернізації

Напрямок модернізації	Характеристика
1	2
Організаційно-економічна	Охоплює організаційно-правову структуру, функції управління, маркетинг, організацію праці та контролю на підприємствах, веде до покращення ефективності організації виробничого процесу та управління

Закінчення табл. 2

1	2
Техніко-технологічна	Спрямована на оновлення матеріально-технічної бази, технології, техніки шляхом запозичення новітніх світових практик чи власних інноваційних розробок для можливості випуску висококонкурентоспро-можної продукції
Інноваційна	Комплекс заходів для підготовки підприємства до можливості формування та реалізації стратегії інноваційного розвитку

Джерело: узагальнено та доповнено автором на основі джерел [2–5, 13]

Характеризуючи модернізацію за предметом, виділяють модернізацію форми (модернізація зовнішніх, видимих ознак без зміни внутрішнього змісту об'єкта), модернізацію якості (модернізація внутрішнього змісту об'єкта без зміни зовнішньої форми об'єкта) та змішану модернізацію (модернізація зовнішніх і внутрішніх ознак об'єкта, що призводить до зміни його форми і якості).

Модернізація підприємства, перш за все, має на меті збільшення його рентабельності, вирішує проблему мотивації та сталості кадрів, а також і враховує екологічну складову – приведення до відповідного рівня шкідливих викидів у навколишнє середовище до державних стандартів з метою уникнення штрафних санкцій та інших правових заходів. Види модернізації визначені та наведені у таблиці 3.

Таблиця 3

Вид модернізації	Характеристика
1	2
Економічна	Спрямована на досягнення економічного ефекту від впровадження нових технологій, ресурсоощадливість, підвищення продуктивності праці

Закінчення табл. 3

1	2
Соціальна	Сприяє розвитку персоналу підприємства, поліпшенню умов праці, організаційної культури та соціальної відповідальності бізнесу перед власними працівниками і оточуючим середовищем
Екологічна	Передбачає гармонійне функціонування організації з навколишнім середовищем задля зменшення шкідливих викидів, екологічної безпеки та відповідальності шляхом модернізації очисних споруд, відповідного устаткування, впровадження державних екологічних стандартів

Джерело: узагальнено та доповнено автором на основі джерел [2–5, 13]

Виробнича система будь-якого промислового підприємства є сукупністю процесів його виробничої і збутової діяльності (на етапах від отримання сировини від постачальників до відправлення готової продукції споживачам). Саме тому від ефективності виробничої системи залежить і якість продукції, і витрати виробництва і, нарешті, як підсумок, конкурентоспроможність підприємства. Тому, на нашу думку, необхідність здійснення модернізації на підприємствах виникає з таких причин, які сьогодні затримують їх розвиток: використання застарілого обладнання та технологій; великий знос основних фондів, який складає більше 70 %. При цьому, вважаємо, процес оновлення проходить дуже повільно і його рівень становить менше 5 %; постійне скорочення обсягів інвестицій в основний капітал; низька інноваційна активність підприємств; недостатня кваліфікація кадрів. Таким чином, для отримання бажаного результату від модернізації виробництва необхідно застосовувати цілий комплекс заходів, де одним з головних є формування раціональної структури джерел фінансування на підприємстві.

Державна політика в галузі модернізації вітчизняних підприємств будеться на розробці основної концепції та реалізації найважливіших

інвестиційних проєктів. Так у 2013 р. в Україні було проголошено курс на модернізацію економіки. Втім, як показує практика, світові процеси та критичний стан національної економіки ускладнюють пошук джерел і механізмів для мобілізації необхідних ресурсів. Проблема фінансування модернізації підприємства може бути вирішена шляхом поступової часткової модернізації окремих виробництв, дільниць, цехів. Адаптована до сучасних умов вже перша частина виробництва дозволить активізувати ринки збуту, що дасть додаткові надходження і дозволить спрямувати отримані кошти на подальше осучаснення підприємства. За таких умов актуальності набуває розробка і реалізація адекватної стратегії модернізації підприємств з урахуванням існуючих внутрішніх та зовнішніх обмежень. Оскільки на сьогодні в Україні відсутній чітко окреслений національний проєкт модернізації і все ще не визначено методології модернізації національної економіки в цілому, не здійснено оцінки заходів, що реалізуються на предмет відповідності цілям модернізації, то основний тягар її здійснення припадає на самі підприємства. Проте, для того, щоб продукція вітчизняного виробника була конкурентоспроможною і мала попит на ринках інших країн, слід адаптувати виробництво під європейські стандарти, що і покликана забезпечити організаційно-економічна модернізація підприємств. Реалізація впровадження модернізації підприємств передбачає [14, с. 32]:

1. Максимально можливе ефективне використання ресурсів, що спрямовуються на реформування підприємств. Головним завданням керівництва підприємства є визначення пріоритетних напрямків розвитку та створення умов, за яких зосередження основних ресурсів на визначених напрямках було б найбільш вигідним.

2. Наздоганяючий розвиток, який в перспективі сприятиме переходу вітчизняних підприємств від відсталого типу розвитку до стійкого інноваційного.

3. Запозичення технологій, що має за мету порівняння наявних технологій і їх зарубіжних аналогів для мінімізації витрат, пов'язаних з технологічним переозброєнням виробництва.

Вирішення питань впровадження модернізації вимагає серйозного опрацювання, оскільки самостійні новітні розробки для підприємств, як правило, недоступні через значні затрати на їх здійснення, відсутність конструкторсько-наукової роботи на підприємствах, а придбані технології не завжди дають очікувані результати. Дилему вибору інноваційних проєктів можна вирішити за умови комплексного аналізу таких критеріїв: з якою метою планується придбання технології; яка очікувана ефективність від реалізації інноваційного

проекту; оцінка ризиків реалізації проекту; врахування життєвого циклу продукції чи технології; можливості щодо модернізації продукту чи технології. Тому, висновок щодо доцільності реалізації проектів модернізації має базуватися з розрахунку інтегрального показника, який об'єднує всі зазначені вище критерії. Як результат у керівництва підприємства буде можливість вибору пріоритетних проектів для реалізації, що сприятиме здійсненню ефективної модернізації [14, с. 34–35].

Наступним етапом для аналізу має стати перехід підприємства до реалізації стратегії наздоганяючого розвитку, яка передбачає вдосконалення наявних технологій. Не практично всякчас орієнтуватися лише на копіювання чужих технологій, оскільки це вірний шлях до технологічного відставання та постійної залежності від конкурентів. Адже успішна реалізація стратегії багато в чому залежить від здатності підприємства розвивати наявні вітчизняні технології з метою запобігання подальшого технологічного відставання від конкурентів. Наступний, третій етап, характеризується тим, що підприємства мають здійснити перехід до реалізації стратегії випереджального розвитку або інноваційного лідерства, який передбачає створення власних технологій, що зможуть стати конкурентоспроможними не лише в нашій країні, а й на інших ринках світу. Вважаємо, що для забезпечення успішної реалізації на підприємстві усіх зазначених вище заходів, потрібно також звернути увагу на персонал, який є важливим чинником у виробничій системі суб'єкта господарювання. Оскільки оновлення технології унеможливує використання старих інструментів управління, постає необхідність синтезувати оновлення існуючих систем управління, для швидкого реагування на мінливі умови ринкового середовища.

Проведена модернізація виробництва і персоналу, який не готовий працювати на оновленому обладнанні або за новими правилами внаслідок невідповідної кваліфікації – це [8, с.14–15], ми вважаємо, зниження обсягів виробництва; зростаючий виробничий травматизм; постійні простой через поломки обладнання. Модернізація системи управління персоналом має такі цілі: перенавчання персоналу; підвищення кваліфікації персоналу; приведення рівня кваліфікації персоналу в процесі проведення модернізації виробництва відповідно до вимог нової техніки і технології.

Тому, під час модернізації підприємства у керівництва також виникає потреба в підвищенні кваліфікації персоналу, а отже, грамотна програма модернізації підприємства має враховувати також витрати на підвищення кваліфікації персоналу, з метою досягнення такого

рівня професіоналізму, який дозволив би забезпечити якісну роботу модернізованого підприємства, що виділяє професор О.А. Орлов, розглядаючи резерви зростання виробничої потужності [10, с. 60].

Модернізація підприємств в умовах ринкової економіки уже давно стала одним з основних питань досліджень багатьох учених. Адже ХХІ сторіччя стало століттям, у якому людський та науково-технічний прогрес є основним фактором економічного розвитку. Сучасна світова економіка переживає новий етап постіндустріального розвитку, який ми називаємо інноваційною економікою. Така економіка заснована на використанні знань і наукоємних технологій, і використання інновацій в ній стало основним елементом. Формування інноваційної економіки стало основою концепції розвитку багатьох країн світу, серед яких США, Фінляндія, Ізраїль, Швеція та ін. [7, с. 113]. На думку І.Ф. Рахматуліна, розробка вектора реальних національних пріоритетів на далеку перспективу, здійснена завдяки діалогу між державою, бізнесом та наукою, може стати основою для необхідного стрибка модернізації [12, с. 45]. Дослідження багатьох вітчизняних вчених доводять, що модернізаційний шлях розвитку є основним фактором закріплення та розширення позицій української економіки, а отже і підприємств у світовому співтоваристві.

Висновки. У ринкових умовах господарювання промислове підприємство вирішує питання забезпечення стійкого зростання, що засновується на моделі стратегічного інноваційного розвитку, який можливий лише шляхом поступового проведення модернізації, що призведе до зростання темпів продуктивності праці та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і дасть поштовх до подальших змін, характерних для наступного технологічного укладу. Дослідження показали, що досягнення конкурентоспроможності підприємств та отримання стійких позицій на світовому ринку можливе лише за умови поетапної модернізації виробництва: від максимально ефективного використання ресурсів до розробки власних новітніх технологій організації, здатних забезпечити переваги серед провідних компаній світу. Проте, підкреслимо, що визначальне місце під час впровадження модернізації на промислових підприємствах належить державі, яка зобов'язана сформуванати сприятливі умови для даної перебудови. Саме тому, доречним є здійснити чергові дослідження у сфері розробки найбільш ефективних методів державного регулювання та державної підтримки модернізації підприємств з врахуванням національних особливостей щодо забезпечення умов з метою інноваційного розвитку економіки країни.

Список використаної літератури:

1. *Андрійчук В.Г.* Економіка аграрних підприємств : підручник / *В.Г.Андрійчук*. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. *Бужимська К.О.* Деякі складові теоретико-методологічної бази інноваційно-технологічної модернізації / *К.О. Бужимська* // Вісник ЖДТУ. – 2009. – № 4 (50). – С. 202–207.
3. *Бужимська К.О.* Модернізація економіки: технологічно-структурний аспект / *К.О. Бужимська* // Вісник ЖДТУ. – 2009. – № 3 (49). – С. 214–217.
4. *Валінкевич Н.В.* Управління потенціалом та розвитком підприємств на основі модернізації / *Н.В. Валінкевич* // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2012. – №1 (45). – С. 128–134.
5. *Вардомський Л.Б.* Взаємні економічні зв'язки в контексті модернізації економіки Росії і України / *Л.Б. Вардомський* // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 1. – С. 77–89.
6. *Вардомський Л.Б.* Модернізація економіки в країнах СНД: типи, ресурси, інструменти / *Л.Б. Вардомський, А.В. Шурубович* // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 1. – С. 70–77.
7. *Гайфутдинова О.С.* Інноваційна економіка як ціль структурної модернізації / *О.С. Гайфутдинова* // В мире научных открытий. – 2010. – № 3. – С. 111–114.
8. *Кряжич О.А.* Модернізація персоналу в межах модернізації підприємств: проблеми та необхідність / *О.А. Кряжич* // Креативна економіка. — 2011. — № 12 (60). — С. 11–23.
9. *Луцак Н.С.* Сутнісна характеристика поняття модернізації підприємства в системі економічних категорій / *Н.С. Луцак, Й.М. Петрович* // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 12 (126). – С. 73–83.
10. *Орлов О.О.* Планування діяльності промислового підприємства / *О.О. Орлов*. – К. : Скарби, 2002. – 336 с.
11. *Петрович Й.М.* Модернізація промислових підприємств як передумова їх ефективного розвитку/ *Й.М.Петрович* // Національний університет «Львівська політехніка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua>.
12. *Рахматуллин И.Ф.* Информационная инновационная экономика как шанс ускорения внутренней модернизации / *И.Ф. Рахматуллин* // Инновации. – 2005. – № 10. – С. 44–50.

13. Салун М.М. Фактори модернізації ресурсного потенціалу промислового підприємства / М.М. Салун // Інноваційна економіка. – 2012. – №4 (30). – С. 49–51.
14. Модернізація підприємств промисловості: концепція, стратегії і механізм реалізації / О.В. Трофімов, Ю.И. Єфімичев, А.Ю. Єфімичев, А.Г. Шипілов // Креативна економіка. — 2011. — № 11 (59). — С. 31– 36.
15. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А.А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 631 с.

ГРОСУЛ Вікторія Анатоліївна – доктор економічних наук, професор, завідувача кафедри прикладної економіки та інформаційних систем Харківського державного університету харчування та торгівлі.

Наукові інтереси:

- економіка та управління підприємствами;
- модернізація підприємств харчової промисловості.

E-mail: Vikgros@mail.ru.

ХЛІВНЮК Тетяна Миколаївна – магістрант Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- потенціал та розвиток підприємства.

E-mail: khlvnjuktetjana@rambler.ru.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2014.